

Læringsmål

Når du har arbeidet med dette kapitlet, skal du kunne

- gjenkjenne ulike typer setninger og peke på kjennetegn ved dem
- variere språket ved å bytte rekkefølgen på setningsledd eller leddsetninger
- skape god sammenheng og variasjon når du kobler sammen setninger
- bruke tegn som for eksempel komma riktig

4

Setninger i sammenheng

Er det ikke noe rart med denne setningen?

Hun arvet huset etter faren, som trengte oppussing.

Er det huset eller faren som trengte oppussing? Vi bør kanskje skrive det slik: *Hun arvet huset, som trengte oppussing, etter faren.* Men vi kan også skrive det slik: *Huset, som trengte oppussing, arvet hun etter faren. Huset hun arvet etter faren, trengte oppussing. Etter faren arvet hun huset, som trengte oppussing.* Vi kan altså ofte flytte rundt på leddene i en setning etter hva vi vil legge vekt på, eller hva som passer best i sammenhengen.

I dette kapitlet vil du lære mer om setninger, men også om hvordan setninger kan bindes sammen.

Setningsledd

Først litt repetisjon om det vi bygger setninger av, nemlig setningsleddene. Se på denne setningen:

Fridtjof drikker.

Fridtjof er den som gjør noe. Det han gjør, er å drikke. Til sammen blir dette en *setning*. Fridtjof er *subjekt* (S) i setningen, og drikker er *verbal* (V) i setningen. For at vi skal kalle noe en setning, må det minimum være et subjekt og et verbal med. Unntaket er imperativsetninger: *Gå hjem!*

Vi kan gjøre setningen lengre:

Fridtjof drikker vann.

Hva er det han drikker? Jo, *vann*. Vann blir *objekt* i setningen. Vi kaller det *direkte objekt* (DO). Hvert av ordene har en rolle eller *funksjon* i setningen:

Fridtjof er den som gjør noe – subjekt

drikker er det som skjer – verbal

vann er det som handlingen er rettet mot – direkte objekt

Den rollen eller funksjonen som ordene *Fridtjof*, *drikker* og *vann* har i setningen, kalles *setningsledd*. Vi går et skritt videre:

Fridtjof drikker vann etter treningen.

Her har vi fått et setningsledd til. Dette setningsleddet forteller noe om *når* handlingen skjer. Et setningsledd som forteller om for eksempel *når*, *hvor*, *hvordan* eller *hvorfor* noe skjer, kalles *adverbial*. I dette tilfellet består adverbialet av to ord: etter treningen. De andre setningsleddene kunne også godt ha bestått av flere ord: 15 år gamle Fridtjof drikker et stort glass vann etter treningen. På den annen side kunne adverbialet bestått av bare ett ord: *Fridtjof drikker vann* da. Adverbialet kan også flyttes på: Etter treningen drikker Fridtjof vann.

La oss bygge ut setningen enda litt til:

Fridtjof drikker vann etter treningen fordi han er tørst.

Setningsleddet *fordi han er tørst* sier noe om *hvorfor* handlingen skjer. Det er altså et *adverbial* på samme måte som *etter treningen*, som sier noe om *når* handlingen skjer.

S V DO A A

Fridtjof drikker vann etter treningen fordi han er tørst.

Setningsleddet *fordi han er tørst* er i tillegg en ny *setning* som føyes til den gamle. Vi finner nemlig både et subjekt (*han*) og verbal (*er*) her. Vi finner dessuten enda et nytt setningsledd her: *tørst*. *Tørst* beskriver subjektet *han* i den setningen som nå er føyd til. Setningsledd som beskriver subjektet, kalles *predikativ*. Predikativ kommer etter verbene *være*, *bli*, *hete*, *synes*, *virke* og *kalles*.

S V P

fordi han er tørst

I tillegg til de fem typene av setningsledd vi har nevnt så langt, finnes det ett setningsledd til, nemlig en type objekt som kalles *indirekte objekt*. Et indirekte objekt ville vi fått hvis vi hadde skrevet:
Fridtjof gir Frida et glass vann.

Indirekte objekt betegner den som tar imot eller får noe, dvs. *Frida*, mens *et glass vann* er direkte objekt. *Vannet* er det det skjer noe med, mens *Frida* er den som nyter godt av det som skjer.

S V IO DO

Fridtjof gir Frida et glass vann

70 | Kapittel 4 Setninger i sammenheng

P

GRAMMATIKKEN I TALL

29 bokstaver (som står for språklyder)

9 vokaler

20 konsonanter

10 ordklasser

ORDKLASSE	EKSEMPEL
Substantiv	hus, sjø, ferie, Frida, kjærlighet, frihet, fred
Adjektiv	pen, smart, ung, mørk, stor
Verb	spise, sove, drømme, skrive
Pronomen	hun, han, det, vi, hverandre
Adverb	alltid, lenge, her, nå, dit, hjemme/heime, ikke
Determinativer	min, den, alle, noen, disse, et, fem
Preposisjoner	i, på, ved, over, etter
Konjunksjoner	og, eller, men, for, så
Subjunksjoner	at, hvis, når, da, før, fordi, som
Interjeksjoner	ja, huff, hurra, hallo, bang, oi

6 Setningsledd

Verbal	V	<i>Fridtjof drikker</i>	Forteller hva som skjer	Vi finner verbalet ved å spørre: <i>Hva skjer? Hva er det subjektet gjør?</i>
Subjekt	S	<i>Fridtjof drikker</i>	Viser hvem som utfører det som skjer	Du finner subjektet ved å spørre: <i>Hvem eller hva er/var det som + verbal?</i>
Direkte objekt	DO	<i>Fridtjof drikker vann</i>	Viser hvem eller hva handlingen er rettet mot	For å finne objektet må du spørre: <i>Hvem/hva er/var det + subjekt + verbal?</i>
Indirekte objekt	IO	<i>Fridtjof gir Frida et glass vann</i>	Er den eller det som drar nytte av eller tar skade av handlingen	For å finne det indirekte objektet må du altså spørre: <i>For hvem eller til hvem + verbal + subjekt + objekt?</i>
Predikativ	P	<i>Fridtjof drikker vann fordi han er tørst</i>	Beskriver subjektet nærmere	Predikativ følger etter hjelpeverbene: <i>være, bli, hete, synes, virke, kalles.</i> Du finner predikativet ved å spørre: <i>Hva + hjelpeverb + subjekt?</i>
Adverbial	A	<i>Fridtjof drikker vann etter treningen fordi han er tørst</i>	Forteller om omstendig- hetene rundt handlingen, for eksempel hvor, når, hvordan, hvorfor, hvor ofte	

2 typer setninger

Helsetninger: Setning som kan stå alene: *Fridtjof drikker vann.*Leddsetninger: Setning som er en del av en overordnet setning, og som ikke kan stå alene: *fordi han er tørst.*

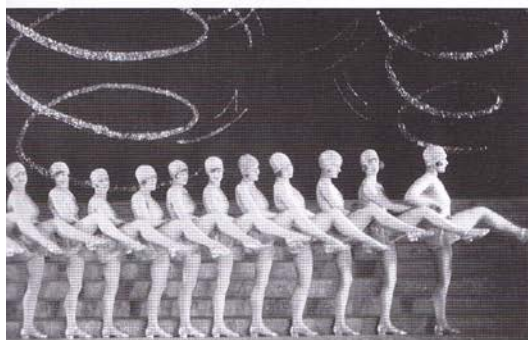
OPPGAVER

- 1 a Finn alle ordklassene i setningen: *Fridtjof drikker et stort glass vann etter treningen fordi han er veldig tørst.*
b Hvilke to ordklasser er ikke med i denne setningen?
c Marker hvilke setningsledd som er med i setningen.
- 2 a Skriv en setning der subjektet består av ett ord.
b Skriv en setning der subjektet består av flere ord.
- 3 a Analyser disse setningene:
Frida elsker rustne padder.
Hun løp til skolen.
Han spiste bananen fort.
Eva ga Adam et eple.
I morgen reiser de hjem.
Hvem betaler regningen?
Hun er gjerrig.
I går kjøpte den sure naboen en ny motorsag.
- b Lag fem setninger som du er sikker på at du klarer å analysere selv. Prøv å få med ledd som består av mer enn ett ord.
- c Gå sammen to og to. Bytt setninger med sidemannen og analyser hverandres setninger. Rett hverandres analyser etterpå. Hvem av dere har analysert flest setninger riktig?

Mer om setninger

Setningsleddene er altså byggematerialet vi bruker for å lage setninger. Det finnes to typer setninger: helsetninger og leddsetninger. Les disse to setningene:

Fridtjof drikker vann. Fordi han er tørst.

Den første av disse setningene gir fullstendig mening alene. Den andre setningen må henge sammen med noe for å gi fullstendig mening. Vi kaller den første setningen *helsetning* fordi den kan stå alene. Den andre setningen kaller vi *leddsetning* fordi den må være ledd i en annen setning.

Mer om helsetninger

Helsetninger kan kobles sammen med andre helsetninger:
Fridtjof drikker vann, og Frida drikker brus.

Mellom to helsetninger setter vi alltid komma. Den vanligste typen kalles *fortellende helsetninger*: *Det var en gang en gutt. Han hadde løpt langt. Han drakk et glass vann. Vannet var forfriskende. Spørresetninger med og uten spørreord er også helsetninger: Er du tørst? Hva skal du gjøre i kveld? Vil du være med på fest? Hvem liker du best?*

F

**SETNINGS-
FRAGMENTER**

I avisoverskrifter finner vi ofte forkortede setninger: *Katt overkjørt. Tatt på fersken.* Slike setninger kalles *setningsfragmenter*.

Vi så ovenfor at konjunksjonen *og* kan brukes til å binde sammen helsetninger. Det samme gjelder de andre konjunksjonene *men*, *eller*, *for*, *så*. Konjunksjonene binder helsetninger sammen på bestemte måter:

og uttrykker et tillegg: *Du liker bløtkake, og jeg liker sjokoladecake. men* uttrykker en motsetning: *Du liker sjokoladecake, men jeg liker bløtkake.*

eller uttrykker et alternativ: *Vil du ha sjokoladecake, eller vil du ha bløtkake?*

for uttrykker en forklaring: *Du trenger ikke tenke på regningen, for jeg betaler.*

så uttrykker en følge: *Vi går hjem, så vi får litt frisk luft.*

Vi kunne nok i mange tilfeller klart oss uten konjunksjoner, men de hjelper til med å gjøre språket mer nyansert og mindre oppramsende. Det er komma mellom helsetningene også når vi binder dem sammen med *men*, *eller*, *for*, *så*.

Imperativsetninger og ønskesetninger

Imperativsetninger inneholder oppfordringer eller befalinger: *Drikk!* De regnes som helsetninger selv om de mangler subjekt. De kan godt bestå av mer enn ett ord: *Lukk døra etter deg!* På samme måte er det med det vi gjerne kaller *ønskesetninger*: *Gratulerer med dagen! Lykke til!*

Disse to typene av helsetninger kan stå alene, men er ellers avhengige av sammenhengen for å gi noe særlig mening. Det er ikke lett å lage for eksempel en fortelling med bare ønskesetninger eller imperativsetninger. Du kan jo prøve!

OPPGAVER

- 4 Skriv en fortelling på ti linjer, eller en vits, der du bare bruker helsetninger, dvs. fortellende helsetninger, spørresetninger eller imperativ- og ønskesetninger.
- 5 Hvilken type helsetning er dette? (fortellende, spørre-, imperativ- eller ønskesetning)
 - a Vi kom for sent.
 - b Stopp!
 - c Hva mener du med det?
 - d Lykke til!
 - e Martin er på seiltur.
 - f Du kan slå av lyset.
 - g Kan du hjelpe meg med leksene?
- 6 Koble sammen disse helsetningene med konjunksjonene *og*, *men*, *eller*, *for* eller *så*. Husk å plassere komma riktig.
 - a Fridtjof spiser pizza. Frida spiser hamburger.
 - b Helge ser fotball på tv. Eli liker ikke fotball. Hun strikker i stedet.
 - c Kjolen kan brukes i bursdag. Kjolen kan brukes på skolen.
 - d Jeg skulle gjerne vært på ferie. Det er for dyre billetter.
 - e Er du glad? Er du fornøyd?
 - f Månen svever på himmelen. Sola har tatt kvelden.
 - g Grete tok vare på den gamle genseren sin. Hun kunne få bruk for den senere.

Leddsetninger

Les disse setningene:

... at Fridtjof elsker bananer.

... hvem skurken er.

... om han ville slå norgesrekorden.

Fordi hun er minst, ...

Da de hadde gått et stykke, ...

Elevene som hadde arbeidet hardt, ...

Alle setningene her inneholder subjekt og verbal. Men i motsetning til helsetningene kan ikke disse stå for seg selv – det mangler noe for at disse setningene skal gi mening. For eksempel må vi si noe slikt:

Alle vet at Fridtjof elsker bananer.

Allerede på side to avslører forfatteren hvem skurken er.

Det var usikkert om han ville slå norgesrekorden.

Fordi hun er minst, får hun det største kakestykket.

Da de hadde gått et stykke, kom de til en kongsgård.

Elevene som hadde arbeidet hardt, fikk et klapp på skulderen.

Her har vi gjort leddsetningen til en del – et ledd – i helsetningen, og dermed blir det en meningsfull helhet til sammen. En huskeregel når du skal gjenkjenne leddsetninger, kan være at de innledes med en

74 | **Kapittel 4** Setninger i sammenheng

subjunksjon, for eksempel *at*, *om*, *som*, *fordi*, *hvis*. Men spørreord som *hvem*, og adverb som *da*, fungerer også som subjunksjoner når de innleder leddsetninger.

I mange tilfeller kan leddsetningene lett bytte plass i helsetningen. For eksempel kan vi si:

At Fridtjof elsker bananer, vet alle.

Hvem skurken er, avslører forfatteren allerede på side to.

Om han ville slå norgesrekorden, er usikkert.

De kom til en kongsgård da de hadde gått en stykke.

Hun får det største kakestykket fordi hun er minst.

Et klapp på skulderen fikk elevene som hadde arbeidet hardt.

Vi ser at leddsetningen kan flyttes på samme måte som et setningsledd. Det er fordi de fungerer som setningsledd.

Leddsetninger kan i mange tilfeller byttes ut med ett ord. Da ser vi tydeligere at leddsetningene spiller rollen som setningsledd, altså som subjekt, objekt, adverbial og så videre.

Alle vet *at Fridtjof elsker bananer*. Alle vet **det (DO)**.

Forfatteren avslører *hvem skurken er*. Forfatteren avslører **det (DO)**.

Om han vil slå norgesrekorden, er usikkert. **Det (S)** er usikkert.

Fordi hun er minst, får hun det største kakestykket. **Derfor (A)** får hun det største kakestykket.

Vi kan altså analysere hele den første setningen slik:

S **V** **DO**

Alle vet at Fridtjof elsker bananer

Setningen *at Fridtjof elsker bananer* er objekt i helsetningen. Denne setningen kan også analyseres som egen setning:

S **V** **DO**

Alle vet at Fridtjof elsker bananer

S **V** **DO**

Tre typer leddsetninger

Det finnes tre typer leddsetninger:

Substantiviske leddsetninger

Noen leddsetninger kan spille samme rollen i helsetningen som et substantiv. De kan altså være for eksempel subjekt eller objekt i setningen. Se etter subjunksjonene *at*, *om* eller spørreordene *hvem*, *hva*, *hvor*. Slike leddsetninger kalles *substantiviske*.

- **At-setninger:** Alle vet at Fridtjof liker bananer (DO).
At Fridtjof liker bananer (S), er ingen hemmelighet.
- **Om-setninger:** Alle lurte på om han vil slå norgesrekorden (DO),
Om han vil slå norgesrekorden (S), er usikkert.
- **Leddsetninger som innledes med spørreord,** for eksempel *hvem*, *hva*, *hvor*: Leseren skjønner fort hvem skurken er (DO).
Hva skurken heter (S), står på side 2.

Adverbiale leddsetninger

Noen leddsetninger spiller samme rollen i helsetningen som et adverbial. De sier noe om for eksempel *når*, *hvorfor*, eller om andre omstendigheter rundt handlingen. Slike leddsetninger kalles *adverbiale*.

- Hun får det største kakestykket fordi hun er minst (A).
- Da de hadde gått et stykke (A), kom de til en kongsgård.

I tillegg til *da* og *fordi* kan slike adverbiale leddsetninger innledes med blant annet *hvis*, *når*, *selv om*, *for at*. Her er noen eksempler til:

- *Hvis Grete kommer*, blir Hans glad.
- *Når ulykken er ute*, er det best å være inne.
- *Selv om noe er godt*, kan det likevel være sunt.
- *For at de skulle rekke fristen*, måtte de sette opp farten.

Som-setninger

Noen leddsetninger spiller samme rollen som et adjektiv i helsetningen. De fleste slike leddsetninger er *som-setninger*. Setningen *Elin*

fikk det største kakestykket kan vi også skrive slik: *Elin fikk det kakestykket som var størst*.

Nødvendige og unødvendige som-setninger

Hva er forskjellen på disse to setningene?

- 1 *Elevene som hadde vært flinke, fikk et klapp på skulderen.*
- 2 *Elevene, som hadde vært flinke, fikk et klapp på skulderen.*

Svar: I det første eksemplet er det bare de elevene som hadde vært flinke, som fikk klapp på skulderen, men i det andre eksemplet fikk alle elevene klapp på skulderen. At de hadde vært flinke, kommer som en tilleggsopplysning.

En huskeregel for når du skal skrive komma, kan være: Er som-setningen nødvendig for meningen i hele setningen, er det ikke komma foran. Men kommer den som et tillegg som ikke er nødvendig for at det skal bli mening, er det komma både foran og bak. Derfor skiller vi mellom nødvendige og unødvendige som-setninger.

F**SOM-SETNINGER SOM SETNINGSLEDD**

Som-setninger er ikke egne setningsledd slik som substantiviske og adverbiale leddsetninger, men blir et setningsledd sammen med ordet de beskriver. I setningen: *Elin fikk det kakestykket som var størst*, er som-setningen en del av objektet.

Men i setningen *Elevene som hadde vært flinke, fikk et klapp på skulderen* er som-setningen en del av subjektet. Som-setninger «gjemmer seg» litt av og til: *Mannen (som) hun elsket, var ganske lubben*. Her kan *som* kuttes ut.

OPPGAVER

- 7 Nedenfor ser du noen leddsetninger. Bruk dem og lag helsetninger. Leddsetningene kan plasseres både fremst og til slutt i setningen.
Eksempel: *At hun var søt – Han syntes at hun var søt.*
- a At det var viktig
 - b Om det er sant
 - c Hvor han bodde
 - d Hva han ønsket seg til jul
 - e Som er to år gammel
 - f Selv om han var mett
 - g Mens han spiste
- Prøv å flytte på leddsetningen i setningene du har laget.
- 8 Føy en leddsetning inn i helsetningen:
Eksempel: Hun sier at hun elsker meg.
- a De fortalte
 - b Jeg tror
 - c De lurte på
 - d Jeg har kjøpt en sykkel
 - e De ville ikke gå
 - f De fortsatte å spise
 - g De gikk i skogen
- 9 Klar for en utfordring?
- a Hva slags leddsetninger har vi med å gjøre i disse eksemplene?
Grunnen var at ingen trodde på henne.
Vi vet ikke om hun snakker sant.
Jeg gir blaffen i hva du sier.
Politiet ville vite hvor han bodde.
Hvis du lyver, kommer jeg aldri til å tilgi deg.
Når du kommer, skal vi virkelig kose oss.
Fordi hun var mett, sa hun nei til en ny porsjon.
 - b Hva slags setningsledd utgjør leddsetningene i oppgave a?
 - c Prøv om du kan flytte på leddsetningene – hvis de står sist i helsetningene, flytter du dem fram, og står de først i helsetningen, flytter du dem til slutten av helsetningen.
- 10 Les disse eksemplene på helsetninger som inneholder ulike adverbiale leddsetninger:
- Da de hadde gått tre timer, tok de en rast.** (tidssetning)
Fordi de ikke hadde spist eller drukket på så lenge, var de sultne og tørste. (årsakssetning)
Hvis de hadde hørt værmeldingen, hadde de nok tatt med varmere klær. (betingelsessetning)
De begynte å gå fortore for at de skulle holde varmen. (hensiktssetning)
Han snublet slik at han vrikket ankelen. (følgesetning)
De ga ikke opp håpet selv om mørket seg på. (motsetningssetning)
Turen gikk likevel bedre enn de hadde trodd. (sammenlikningssetning)
- a Lag dine egne leddsetninger med subjunksjonene *når, mens, dersom, før, etter at, så at, enda, bare, til tross for*.
 - b Se om det er mulig å bytte om på plasseringen av den adverbiale leddsetningen.
 - c Klar for en utfordring? Se på setningene du har laget: Hva slags typer adverbiale leddsetninger er det? (tid, årsak, betingelse osv.)

Tekstbinding

Når vi kobler setninger sammen til lengre tekster, er det viktig å lage god flyt og en klar sammenheng. Det kan vi gjøre på to måter:

- ved at vi bruker setningsbindere som kobler setningene sammen på bestemte måter
- ved at vi på en eller annen måte gjentar noe som har vært nevnt tidligere

Her kommer en elevtekst som vi skal studere med tanke på tekstbinding.

EKSEMPELTEKST

Les og lær

FØR DU LESER

Hva slags tekster liker du å lese?

Å lese er noe vi trenger å kunne hele livet. Det er noe av det første vi lærer på skolen, og det er dessuten kanskje det viktigste vi lærer. Vi må nemlig kunne lese for å lære et fag, eller for å forstå for eksempel en arbeidsbeskrivelse – eller også for å bli underholdt av bøker, blader eller tekstede TV-programmer. Den beste måten å bli god til å lese på er å lese bøker. I tillegg til at man øver opp leseferdighetene, får man mange nyttige kunnskaper, man forbedrer ordforrådet, og man utvikler fantasien. God fantasi er nemlig viktig med tanke på problemløsning, både i hverdagen, på skole eller jobb.

Likevel er det en del ungdommer i dag som ikke leser bøker.

Det kan være flere grunner til det. Noen har lese- og skrivevansker eller dysleksi, og da er det forståelig at det er tungt å kjempe seg gjennom en bok. Men tegneserier er også bøker, og selv om de ikke er så utfyllende som vanlige bøker, kan de være like lærerike og spennende.

Mange bøker finnes dessuten som lydbøker, og da får man jo i hvert fall både vokabularet og kunnskapene. En del unge kommer fra hjem hvor det å lese bøker ikke er så vanlig, og derfor kjennes det kanskje ikke så naturlig å lese selv heller. Men det var jo også derfor man fant opp bibliotek. På bibliotekene er det gratis å låne bøker, og de har alt

fra bildebøker til fagbøker og fantasy. De som jobber der, er også utdannet for å hjelpe deg med å finne en bok som kan passe for akkurat deg.

Den vanligste grunnen til at unge ikke leser bøker i dag, er nok at det kommer nye ting hele tiden som kan underholde deg «bedre» enn en bok, som TV-spill og lignende. Mange synes bøker er kjedelige sammenliknet med chatting, spill og serier. Grunnen til det er at de ikke har funnet riktig bok, for det finnes bøker for absolutt alle slags mennesker. Men lesing krever litt tålmodighet, det kan nemlig ta litt tid før du kommer ordentlig inn i handlingen eller temaet.

Hvis du kommer over kneika, blir det en solid belønning. Du glemmer nemlig ikke den boka du har lest, i motsetning til de fleste TV-programmer. Hvis du er blitt avhengig av skjerm, finnes det forresten noen millioner nedlastbare e-bøker

Derfor sier jeg: Ta en kikk i bokhylla eller en tur på biblioteket. Så plukker du med deg en bok (på biblioteket har de e-bøker). Deretter setter du deg på favorittstedet ditt. Så gir du deg selv én time til å komme inn i boka. Hvis du ikke blir interessert i boka etter en times konsentrert lesning, legger du boka fra deg. Et par dager senere gjør du et nytt forsøk med en annen bok.

(Erlend, 15 år)

OPPGAVER

- 11 Si kort hva denne teksten handler om.
- 12 Hva er det som gjør at vi klarer å holde fokuset på det som er temaet gjennom teksten?
- 13 Er dette en informerende, argumenterende eller reflekterende tekst? Begrunn svaret ditt.
- 14 Finn eksempler på konjunksjoner (og, eller, men, for, så). Hvordan blir de brukt i teksten?
- 15 Finner du noen eksempler på adverbiale leddsetninger? Klarer du i tillegg å si hva slags type adverbiale leddsetninger det er snakk om?
- 16 Hvilken ordklasse tilhører ordene *dessuten, likevel, derfor, forresten, altså*? Kunne teksten klart seg uten slike ord?
- 17 Finn setninger som begynner med pronomen eller determinativ, for eksempel: *mange*. Finn ut hva eller hvem de henviser til tidligere i teksten.
- 18 Hva er din mening om det temaet teksten tar opp? Skriv en halv side.

Kobling av setninger

Se på denne setningen:

Fridtjof sykler, men Frida går fordi hun ikke har sykkel.

Når vi kobler sammen setninger, bruker vi ulike sammenbinderord. Slike ord kalles *setningsbindere*. Konjunksjonene *og*, *eller*, *men*, *for*, *så* tjener som slike setningsbindere. Subjunksjoner som *da*, *når*, *før*, *mens*, *fordi*, *selv om* er også vanlige setningsbindere. Det gjelder også adverb som for eksempel *deretter*, *derfor*, *derimot*, *nemlig*, *likevel*, *dessuten*, *i tillegg*, *altså*, *også*. Med slike setningsbindere kan vi for eksempel uttrykke

- at ny informasjon blir føyd til annen informasjon (*og*). *Det er noe av det første vi lærer på skolen, og det er dessuten kanskje det viktigste vi lærer.*

- at innholdet i setningene står i motsetning til hverandre (*men*).
En del unge kommer fra hjem hvor det å lese bøker ikke er så vanlig, og derfor kjennes det kanskje ikke så naturlig å lese selv heller. Men det var jo også derfor man fant opp bibliotek.
- at det finnes flere alternativer (*eller*). *Vi må nemlig kunne lese for å lære et fag, eller for å forstå for eksempel en arbeidsbeskrivelse.*
- at noe skjer i forhold til tid (*da*). *Mange bøker finnes dessuten som lydbøker, og da får man jo i hvert fall vokabularet og kunnskapene.*
- at vi har med årsak – følge å gjøre (*derfor*). *Derfor sier jeg ...*

Å føye til ny informasjon

Når vi skriver, er det vanlig å føye ny informasjon til det som allerede er sagt – hver ny setning gir nye opplysninger, nye tanker eller argumenter. Visse ord egner seg godt til å knytte informasjon sammen på denne måten.

*Olga og Peter likte å danse, **og** de likte å synge. **Dessuten** var de glad i god mat og drikke. **I tillegg** var de oppriktig glad i hverandre.*

Ord vi kan bruke for å variere språket når vi vil legge til ny informasjon eller nye argumenter, er *og, både – og, samt, pluss, dessuten, i tillegg, videre, forresten, så, også, for det første, for det andre, for det tredje.*

Å uttrykke motsetninger

Vi har ofte behov for å la en setning stå som kontrast til de setningene som står foran.

*Han kom i siste liten, **men** han rakk det akkurat.
Han kom tidsnok. **Likevel** var moren sur.
Selv om han kom tidsnok, var moren sur. Faren var **derimot** blid som en sol.*

Ord vi kan bruke når vi skal vise motsetninger, er blant annet *men, likevel, derimot, selv om, til tross for, på den ene siden, på den andre siden, imidlertid.*

TENK OVER

Klarer du å lage en setning der du bruker ordparet verken – eller?

► Verken menneske eller hest.

Å uttrykke alternativer

Når vi skal uttrykke alternativer, er det stort sett bare ordet *eller* vi kan bruke. Til gjengjeld er det ofte i bruk. Vi bruker også uttrykket *enten – eller*:

Enten holder du munn, *eller* så forlater du klasserommet!

Vi kan også bruke ordet *alternativt*: *Du kan ta bussen til byen, alternativt går det an å ta T-banen.*

Å uttrykke tidsforhold

Å bruke tidsord som *da* og *når* for å koble setninger er vanlig i alle tekster, men kanskje særlig i fortellinger og rapporter. Da får vi nemlig vist hvilken rekkefølge hendelsene skjer i.

Da de hadde spist, fikk de nye krefter. *Deretter* gikk de i tre timer. Lars fortalte vitser *mens* de gikk.

Når vi skal uttrykke tidsforhold, kan vi blant annet bruke disse ordene: *da*, *når*, *mens*, *før*, *nå*, *etter*, *etterpå*, *deretter*, *etter at*, *tidligere*, *senere*, *så*, *samtidig*, *plutselig*.

Å uttrykke årsak og følge

I mange tekster brukes årsak – følge som en måte å ordne setninger på, ikke minst i sakprosaetekster. Vi har nemlig ofte behov for å vise at noe skjer som følge av noe annet.

Prøven var vanskelig, *så* han klarte bare noen av oppgavene. *Han* klarte bare noen få oppgaver, *for* de var vanskelige.

Fordi han ikke leste noe særlig til prøven, gikk den sånn passe.

Han leste ikke til prøven. **Derfor** gikk det så som så.

Hvis du ikke leser til prøven, vil det gå dårlig.

Ord og uttrykk som kan brukes til å uttrykke årsak – følge, er blant annet *for*, *så*, *fordi*, *siden*, *i* og *med at*, *hvis*, *slik at*, *derfor*, *dermed*, *følgen av*, *som resultat av*, *på grunn av*, *grunnen til*, *nemlig*, *altså*.

OPPGAVER

- 19 Finn eksempler på setningsbindere som føyer til ny informasjon eller nye argumenter i «Les og lær» på side 78. Kunne du byttet dem ut med noen av de andre ordene?
- 20 Sett inn setningsbindere som føyer til ny informasjon i teksten:
Hun hadde bare godt å si om den nye vikaren. Han var høy og mørk. Han hadde et vidunderlig smil. Han hadde de mest intense mørkeblå øynene du kan tenke deg. Han hadde alltid en treffende replikk på lager. Han kunne faget sitt. Han kunne formidle faget på en god måte. Prøvene ble rettet med én gang og levert tilbake dagen etter. Han het Per. Han het Hansen til etternavn. Telefonnummeret hans var 97 881 406.
- 21 Hvor mange av ordene som uttrykker motsetning, finner du i «Les og lær» på side 78? Hvorfor tror du at det er forholdsvis mange eksempler på slike ord i nettopp denne typen tekst?
- 22 Finn setningsbinderne her:
Filmen var tåredryppende, men mange likte den likevel. Selv om den fikk totalslakt i avisene, brydde ikke publikum seg om det. Imidlertid var det en film som ble fort glemt.
- 23 Skriv et innlegg der du viser fordeler og ulemper ved lesebrett kontra tradisjonell papirbok. Bruk setningsbindere som uttrykker motsetninger.
- 24 Hvor i «Les og lær» på side 78 finner du eller brukt for å uttrykke alternativer?
- 25 Skriv en tekst der du forklarer en medelev hvilke alternativer man kan velge mellom i elevkantina.
- 26 a I hvilket avsnitt i «Les og lær» på side 78 finner du mest bruk av ord som viser tidsforhold?
b Hvorfor er det akkurat i dette avsnittet vi finner flest slike ord?
- 27 Skriv en instruksjon. Bruk noe du har greie på, for eksempel lapping av sykkelslange, oppretting av ødelagte datafiler, eller stell og føring av kjæledyr. Bruk setningsbindere som uttrykker rekkefølge.
- 28 a Finn minst fire eksempler i «Les og lær» på side 78 på ord og uttrykk som brukes for å uttrykke årsak – følge.
b Hva tror du det kommer av at vi finner ganske mange setningsbindere som uttrykker årsak – følge, men ikke så veldig mange som uttrykker tidsforhold?
- 29 Ta for deg en sak der man kan snakke om en årsak til et problem, for eksempel om kroppsfiksering blant ungdom eller ismeltingen på Nordpolen. Skriv en tekst der du redegjør for årsakene til problemet, og hvilke følger problemet kan ha for den enkelte og for samfunnet. Pass på at du varierer bruken av setningsbindere.

Kobling ved å gjenta

Nå har vi tatt for oss hvordan vi kan koble sammen setninger med det vi kaller setningsbindere. Det er særlig konjunksjoner, subjunksjoner og adverb som fungerer som slike setningsbindere. Men for at en tekst skal fungere og få flyt, må det også være noe som på en eller annen måte gjentas i de nye setningene som føyes til. Det må være klart og tydelig for leserne hva teksten handler om, samtidig som vi må variere måten vi sier det på. Vi kan skape god flyt og god sammenheng i teksten

- ved å bruke gjentakelse
- ved å bruke synonymer og antonymer
- ved å bruke erstatningsord

Gjentakelse

Gjentakelse har vi når ord blir *helt* eller *delvis* gjentatt i setningen som føyes til. Det er gjerne ord som er knyttet til temaet, vi gjentar på den måten. Slik blir det helt tydelig for leseren hva teksten dreier seg om:

***Mobiltelefonen** er kommet for å bli. **Mobiltelefonen** er nærmest blitt allemannseie. Likevel er det noen problemstillinger som knytter seg til nettopp **mobiltelefonen**. **Mobiltelefonen** gjør oss nemlig tilgjengelige på en helt annen måte enn noen gang tidligere.*

Ren gjentakelse

Ren gjentakelse på denne måten kan være et fint språklig virkemiddel: *Jeg kom, jeg så, jeg vant!*

For mye ren gjentakelse gjør at teksten blir monoton. Noen forfattere bruker likevel slike gjentakelser fordi det gir en bestemt virkning, for eksempel i dikt. Det gir en fin leserytme og kan være med på å understreke viktige ord.

Delvis gjentakelse

Delvis gjentakelse har vi når vi går fra ubestemt form av substantivet til bestemt form:

*Hun hadde kjøpt en **ny mobiltelefon**. **Mobiltelefonen** hadde gult deksel. Det var en gang **en konge**. **Kongen** hadde **tre døtre**. **Døtrene** hadde fregner.*

Når vi presenterer ny informasjon, bruker vi gjerne ubestemt form. Når det er klart hva det er snakk om, bruker vi bestemt form.

Når begreper er godt kjent, bruker vi ofte bestemt form selv om ordet ikke er presentert. For eksempel kan vi si: *På skolen lærer de å lese.* Alle har erfaring med hva som skjer på en skole, og derfor trenger vi ikke først å si: *På en skole lærer de å lese.*

Synonymer og antonymer

Når vi bruker synonymer og antonymer, *henviser* vi til et ord i en tidligere setning.

Synonymer

Snakker vi om *båt*, kan vi variere med for eksempel *skip*, *fartøy*, *skute*, *sjøgående farkost*, *holk*.

*Hun skulle komme med **kystbåten** klokka ett. **Fartøyet** klappet til kai nøyaktig femten sekunder over ett.*

Over- og underbegrep

I slekt med synonymer er det når vi går fra et *overbegrep* til *underbegreper*, for eksempel fra overbegrepet *båt* til underbegrepene *jolle*, *pram*, *robåt*, *kajakk*, *seilbåt*, *daycruiser*, *skjærgårdsjeep* osv.

86 | **Kapittel 4** Setninger i sammenheng

*Hun elsket **båtlivet**, og de aller beste stundene hadde hun i **kajakken**.*
Det samme forholdet mellom over- og underbegreper gjelder hvis vi hadde sagt:
*Hun elsket **sjølivet**, og de aller beste stundene hadde hun i **kajakken**.*

Antonymer

En slags gjentakelse blir det også når vi bruker *antonymer*:
*Hun **elsket** å være i båt, men **hatet** å ligge på stranden.*

Erstatningsord

***Mannen** kom løpende. **Han** snublet i fortauskanten og falt ut i veibanen.*

Erstatningsord bruker vi for å slippe å gjenta akkurat det samme ordet i hver ny setning i en tekst. Det blir likevel en form for gjentakelse. Pronomen er den ordklassen som er mest brukt som erstatningsord. Pronomen betyr «i stedet for nomen», altså i stedet for substantiv. Pronomen erstatter dermed ofte substantivene i setninger. I eksemplet over erstatter pronomenet *han* substantivet *mannen*. Vi kan tenke oss fortsettelsen på teksten slik:
*Mannen kom løpende. **Han** snublet i fortauskanten og falt ut i veibanen. Bilen bråbremsset. **Den** stoppet ti centimeter fra mannen. Folk stimlet sammen. **De** så skrekkslagne ut.*

Determinativer som alle/mange/noen kan fungere som erstatningsord: Publikum ble rørt av forestillingen. **Mange** gråt en skvett.

Det er ikke bare substantiv vi har erstatningsord for:

*Etter en time ville ikke Lars leke mer. **Da** var han lei.*

*Til helgen skulle de på hytta. **Der** elsket Line å være.*

I disse setningene er det adverb (tid og sted) som er erstatningsord for lengre adverbiale ledd.

Noen erstatningsord kan erstatte hele setninger:

*Til høsten skulle hun gå på kurs i kinesisk. **Det** gledet hun seg til.*

*Folk kastet fra seg søppel overalt. **Dette** ville nå myndighetene gjøre noe med.*

OPPGAVER

- 30 Finn noen eksempler på gjentakelser i «Les og lær» på side 78. Hvordan synes du gjentakelsene fungerer i denne teksten?
- 31 Hvor finner du delvis gjentakelse i denne teksten?
En mann kom løpende nedover en vei i en liten by. En isbjørn kom løpende etter ham. Mannen så seg livredd over skulderen. Isbjørnen halte stadig innpå mannen. Da lød et geværskudd. Skuddet gjallet mellom husene.
- 32 Les utdraget fra en novelle av Jon Fosse og studer gjentakelsene.
Hunden står på golvet i stova og ser opp mot meg. Hunden begynner å gå urolig rundt meg, så klynkar han litt. Eg skjønar at hunden vil ut. Eg opnar stovedøra og hunden spring ut i gangen, lograr med halen. Eg går bort til ytterdøra og hunden spring ut. Eg ser hunden springe rundt seg sjølv i tunet, før han fér rundt hushjørnet. No skal hunden ned i hagen. Det er der hunden plar gjere ifrå seg. Eg står i dørøpninga og ser ut.
- Eg seier: Det er ein fin sommarmkveld dette. Eg går ut på tunhella, ser mot himmelen, den er lett blå og ikkje ei sky er å sjå og eg seier at dette er ein fin sommarmkveld, ja. Eg går inn igjen, tek på meg skor, går ut i tunet, går rundt hushjørnet. Eg ser etter hunden, men hunden er ikkje i hagen. Kvar kan hunden ha gjort av seg?*
Fra Jon Fosse: «Og så kan hunden komme» i *To forteljingar* (1993)
- a Finn eksempler på hel gjentakelse.
b Finn eksempler på delvis gjentakelse.
c Synes du teksten er litt monoton? Begrunn svaret ditt.
- 33 Les teksten «Les og lær» på side 78. Finner du eksempler på tekstbinding ved hjelp av
a synonymer
b over-/underbegreper
c antonymer
- 34 Finn eksempler på bruk av erstatningsord i eksempelteksten. Hva slags erstatningsord er det snakk om?

Bruk tegn!

Vi bruker tegn for å skape lesbarhet. I tillegg skaper tegnene rytme og tonefall. Vi løfter for eksempel tonen ved spørsmål, og vi senker som regel tonen ved punktum. Tegnene gjør skriften mer levende.

Komma (,)

Vi setter komma der det skal være en liten pause. Komma skaper en liten pause i lesingen i tillegg til å skape tydelighet. Hvis vi øver litt på det, går det i mange tilfeller an å høre hvor det skal være komma, dvs. der det kan være på sin plass med en liten pause. De fleste kommareglene er enkle.

Komma ved oppramsing

Per, Pål og Espen pakket snippesken og la av gårde til kongsgården.

88 | **Kapittel 4** Setninger i sammenheng**Komma foran men**

Hunden bjeffer, men biter ikke.

Komma etter tiltaleord, replikker, svarord

Jacob, kom hit! Ja vel, svarte han.

Laila, liker du meg? spurte Leon. Ja, det gjør jeg, svarte hun.

Komma foran og etter forklarende tillegg

Mannen, han med sleik og bart, kom bort til henne.

Jeg vil ha noe å drikke, helst en cola.

Noen kommaregler kan være litt vanskeligere. Da må vi ta i bruk våre kunnskaper om setninger for å plassere komma på rett sted. Mange av disse kommareglene har du allerede vært borti i gjennomgangen av setningskapitlet.

Komma mellom to like setninger som bindes sammen av og, eller, men, for eller så

To helsetninger

*Du liker bløtkake, **og** jeg liker sjokoladecake.*

*Vil du ha sjokoladecake, **eller** vil du ha bløtkake?*

*Du liker sjokoladecake, **men** jeg liker bløtkake.*

*Du trenger ikke tenke på regningen, **for** jeg betaler.*

*Vi går hjem, **så** vi får litt frisk luft.*

Husk: Det er alltid komma foran *men* selv om det ikke kommer en hel setning etterpå: *Hunden bjeffer, men biter ikke* (subjektet mangler i den siste setningen).

To leddsetninger

De mente at dommeren ikke hadde peiling, og dessuten at han var partisk.

De gadd ikke gå ut fordi det regnet, og fordi de heller ikke hadde skikkelig regntøy.

Komma etter leddsetninger

Setninger som begynner med *at, om, som, da, hvis, fordi, mens* mfl., får komma etter seg. Dette er subjunksjoner som innleder leddsetninger. De er alltid en del av en større setning.

*At Fridtjof elsker bananer, vet alle.
Hvem skurken er, blir avslørt allerede på side 2.
Om han ville slå norgesrekorden, var usikkert.
Fordi hun er minst, får hun det største kakestykket.
Da de hadde gått et stykke, kom de til en kongsgård.*

Komma foran og etter som-setninger

*Elevene som hadde arbeidet hardt, fikk et klapp på skulderen.
Elevene, som hadde arbeidet hardt, fikk et klapp på skulderen.
Mannen (som) hun elsket, var ganske lubben.*

Komma etter innskudd

*Dette er, tror jeg, den mest håpløse dommeren i landet.
Regnet er, som du sikkert vet, nødvendig for bøndene.*

Punktum (.)

Punktum lager et kort stopp. Bør brukes for at setningene ikke skal bli for lange. Husk stor bokstav etter punktum. Det er punktum etter ordenstall: 17. mai; etter de fleste forkortelser: bl.a., osv., men ikke etter måleenheter: km, kr, kg.

Spørsmålsteget (?)

Spørsmålsteget kommer etter direkte spørsmål: *Hva heter du? Jeg heter Karsten, og hva heter du?* Av og til kommer spørsmålet inni en setning: *Vil du bli med meg på kino?* spurte Karsten.

Utropsteget (!)

Utropsteget brukes ved utrop: *Hei der! Stopp! Hurra!* Utropsteget brukes også for å vise følelse: *Det kan du da ikke mene! Er du gal! Den var fin!* Det er stor bokstav ved ny setning etter utropsteget, men ikke i setninger som dette: *Kom hit!* ropte rektor. Ett utropsteget holder!

Anførselsteget (« »)

Anførselsteget brukes ved direkte sitat og replikker: *«Takk for i dag, og les godt på leksene», sa læreren.* Og de brukes ved titler på noveller, enkelt-dikt og filmer: *«Halvblodsprinsen» handler om ...* Anførselsteget kan brukes ved spesielle ord, eller hvis man vil vri litt på meningen i et ord: *Den snakkesalige fyren der borte er «morsom»!* *Mamma skal alltid være så «morsom» hver gang jeg har med kamerater hjem på besøk.*

90 | Kapittel 4 Setninger i sammenheng

Replikkestrek (–)

Når vi skriver fortellinger, bruker vi ofte replikkstrek (–) i stedet for anførselstegn. Da blir det tydelig at noen snakker.

– Hva heter du?

– Jeg heter Karsten, og hva heter du?

– Jeg heter Petra.

Kolon (:))

Kolon brukes ved direkte tale: *Læreren sa: «Takk for i dag, og les godt på leksene.»*

Og det brukes foran oppramsinger og forklaringer: *Tursekken bør inneholde: kart, kompass og varme sokker.*

Semikolon (;)

Semikolon fungerer som en mellomting mellom punktum og komma. Det som kommer etter semikolon, er ofte en slags utfylling av det som står foran: *Skurken ble tatt; fotavtrykket avslørte ham.*

Apostrof (')

Apostrof brukes når bokstaver mangler: *Nå kommer'n, sommer'n!*

Apostrof brukes for å markere genitiv ved ord som slutter på s, x eller z: *Frans' bok, Felix' godsaker, Fritz' sykkel.* Men ikke når vi lager genitiv ellers: *Idas bok, FNs sikkerhetsråd, Tronds frisør.*

Genitiv: form, kasus, som markerer eieform, f.eks. *guttens bok, jentas sykkel*

Bindestrek (-)

Bindestrek brukes når vi deler ord ved linjeslutt: *potet-suppe, fot-ball.*

Bindestrek brukes i visse sammensetninger: *berg-og-dal-bane, norsk-pakistaner, Dag-Tore.* Bindestrek brukes når vi lager ord med forkortelser eller tall: *15-årsdag, 2000-tallet, HBO-serie, u-land.*

Vi bruker bindestrek i slike uttrykk: *For- og etterstavelser, kort- og langbukser.*

Tankestrek (–)

Tankestrek brukes mellom tall og mellom navn i visse sammenhenger: *I perioden 2001–2018, 40–50 elever, strekningen Oslo–Bergen.* Her skal det ikke være mellomrom før og etter tankestreken.

Tankestrekk brukes for å markere et tillegg i teksten: *Jeg har aldri – og da mener jeg aldri – sett en så dårlig film.* I slike tilfeller skal det være mellomrom før og etter tankestreken.

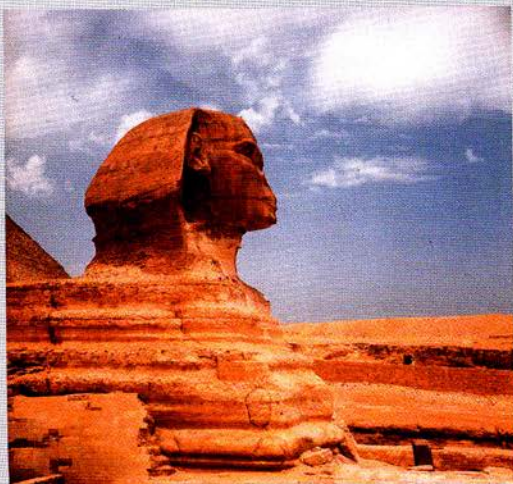
Tankestrekk brukes for å markere en liten stopp før noe uventet: *Da de omsider kom til det innerste rommet var det – ingenting der.*

Når vi lager replikkstrekk, bruker vi tankestrekk med mellomrom.

OPPGAVER

- 35 Sett inn alle tegn og store bokstaver i denne gåten:

Historien forteller at sfinksen ved Theben i det gamle Hellas ba alle som passerte om å løse en gåte de som ikke greide å løse den ble spist av sfinksen den første som løste den riktig var kong Ødipus sfinksen ble så sint at den drepte seg selv og her er gåten hva er det for et vesen som går på fire bein om morgenen to bein om formiddagen og tre bein om kvelden kong Ødipus svarte mennesket det kryper på alle fire når det er barn som voksen går det på to og når det blir gammelt bruker det stokk

- 36 Sett inn komma i de setningene der det skal være komma:

Det hadde vært sol hele dagen og alle hadde fått farge på nesa.

Det høljet ned så ingen ville gå ut.

Fordi det høljet ned ville ingen gå ut.

Ingen ville gå ut fordi det høljet ned.

At dommeren ikke hadde peiling var noe alle hadde skjønt.

Alle skjønte at dommeren ikke hadde peiling.

Regnet som hadde pøst ned i fire timer gjorde alle litt gretne.

Den dommeren som hadde dømt kampen var helt på jordet.

Dommeren (som) du fortalte om er beryktet.

Bertrand den eneste som kunne lese kart var ikke med på turen.

Havregrøt er godt næringsrikt og billig.

Kan du hente et glass vann til meg Brynhild?

92 | Kapittel 4 Setninger i sammenheng

P

6 SETNINGSLEDD

Verbal	V	<i>Fridtjof drikker</i>	Forteller hva som skjer	Vi finner verbalet ved å spørre: <i>Hva skjer? Hva er det subjektet gjør?</i>
Subjekt	S	<i>Fridtjof drikker</i>	Viser hvem som utfører det som skjer	Du finner subjektet ved å spørre: <i>Hvem eller hva er/var det som + verbal?</i>
Direkte objekt	DO	<i>Fridtjof drikker vann</i>	Viser hvem eller hva handlingen er rettet mot	For å finne objektet må du spørre: <i>Hvem/hva er/var det + subjekt + verbal?</i>
Indirekte objekt	IO	<i>Fridtjof gir Frida et glass vann</i>	Er den eller det som drar nytte av eller tar skade av handlingen	For å finne det indirekte objektet må du altså spørre: <i>For hvem eller til hvem + verbal + subjekt + objekt?</i>
Predikativ	P	<i>Fridtjof drikker vann fordi han er tørst</i>	Beskriver subjektet nærmere	Predikativ følger etter hjelpeverbene: <i>være, bli, hete, synes, virke, kalles</i> . Du finner predikativet ved å spørre: <i>Hva + hjelpeverb + subjekt?</i>
Adverbial	A	<i>Fridtjof drikker vann etter treningen fordi han er tørst</i>	Forteller om omstendighetene rundt handlingen, for eksempel <i>hvor, når, hvordan, hvorfor, hvor ofte</i>	

P

TYPER SETNINGER

Helsetninger: består av minst subjekt og verbal. Mellom to helsetninger setter vi alltid komma: *Fridtjof drikker vann, og Mona drikker brus.*

Leddsetninger: setninger som ikke kan stå alene: *At Fridtjof elsker bananer ... Det er alltid komma etter en leddsetning. At Fridtjof elsker bananer, vet alle.*

P

GJENTAKELSE

Gjentakelse har vi når ord blir *helt* eller *delvis* gjentatt i setningen som føyes til: *Mobiltelefonen er kommet for å bli. Mobiltelefonen er nærmest blitt allemannseie.*

Ren gjentakelse

Når vi gjentar samme ord: *Jeg kom, jeg så, jeg vant!*

Delvis gjentakelse

Delvis gjentakelse har vi når vi går fra ubestemt form av substantivet til bestemt form: *Det var en gang en konge. Kongen hadde tre døtre. Døtrene hadde fregner.*

P

TEKSTBINDING

Koble setninger sammen ved å bruke **setningsbindere**:

- ny informasjon blir føyd til annen informasjon (og)
- innholdet i setningene står i motsetning til hverandre (men)
- når det finnes flere alternativer (eller)
- når noe skjer i forhold til tid (da)
- vi har med årsak–virkning å gjøre (derfor)

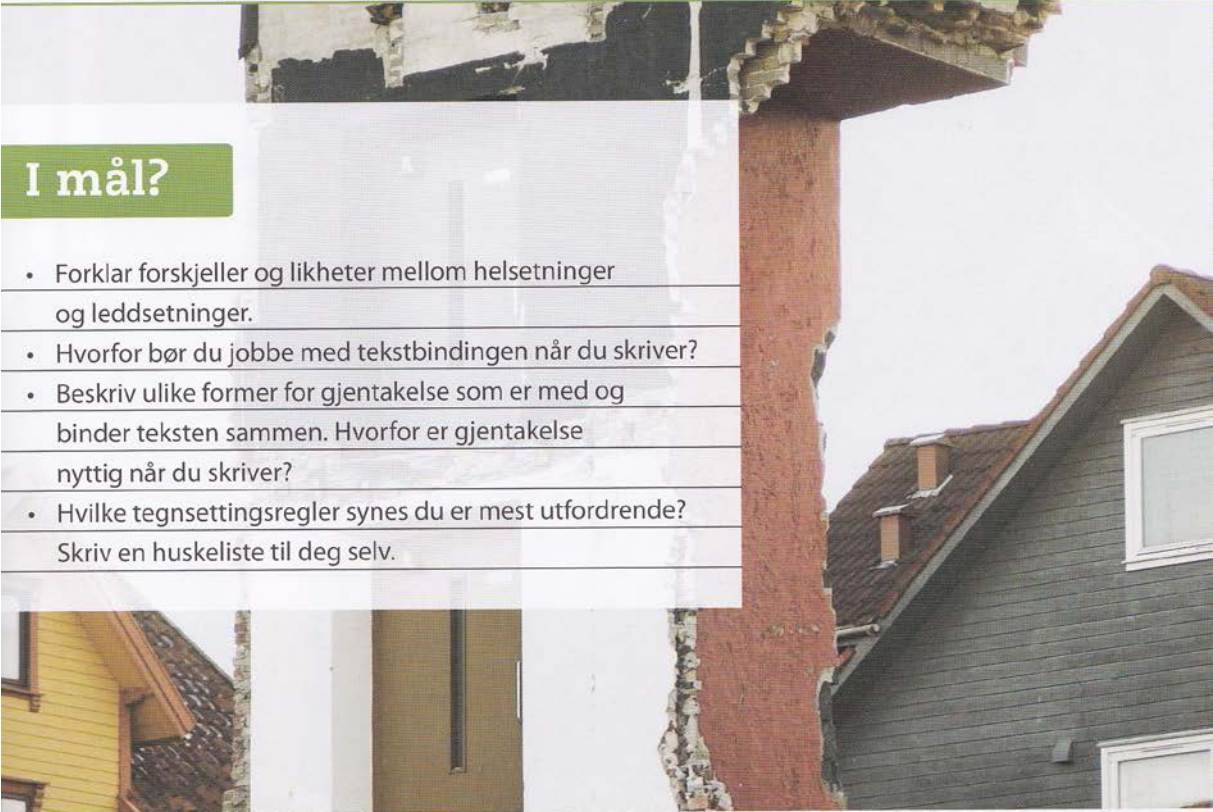
Å **føye til ny informasjon** ved å bruke for eksempel *og, både – og, samt, pluss, dessuten, i tillegg, videre, forresten, så, også, for det første, for det andre, for det tredje*

Å **uttrykke motsetninger** ved å bruke for eksempel *men, likevel, derimot, selv om, til tross for, på den ene siden, på den andre siden, imidlertid*

Å **uttrykke alternativer** ved å bruke *eller*

Å **uttrykke tidsforhold** ved å bruke for eksempel *da, når, mens, før, nå, etter, etterpå, deretter, etter at, tidligere, senere, så, samtidig, plutselig*

Å **uttrykke årsak og følge** ved å bruke for eksempel *for, så, fordi, siden, i og med at, hvis, slik at, derfor, dermed, følgen av, som resultat av, på grunn av, grunnen til, nemlig, altså*

I mål?

- Forklar forskjeller og likheter mellom helsetninger og leddsetninger.
- Hvorfor bør du jobbe med tekstbindingen når du skriver?
- Beskriv ulike former for gjentakelse som er med og binder teksten sammen. Hvorfor er gjentakelse nyttig når du skriver?
- Hvilke tegnsetningsregler synes du er mest utfordrende? Skriv en huskeliste til deg selv.

P

SYNONYMER OG ANTONYMER

Når vi bruker synonymer og antonymer, *henviser* vi til et ord i en tidligere setning.

Synonymer

Synonymer er ord som betyr det samme: *båt, skip, fartøy, skute, sjøgående farkost, holk*. Kan brukes når vi vil variere språket.

Antonymer

Antonymer er ord som betyr det motsatte: *Hun elsket å være i båt, men hatet å ligge på stranden*. Kan brukes når vi vil få fram kontraster.

LOKUS

PÅ NETT

På elevnettstedet kan du finne disse ressursene til kapitlet:

- Læringsplakatene
- Kapittelquiz
- Digitale oppgaver

www.lokus.no/direkte/fabel/

P

ERSTATNINGSORD

Erstatningsord bruker vi for å slippe å gjenta akkurat det samme ordet i hver ny setning i en tekst: *Mannen kom løpende. Han snublet i fortauskanten og falt ut i veibanen.*

Det er ikke bare substantiv vi har erstatningsord for: *Etter en time ville ikke Lars leke mer. Da var han lei.*